

एकाइ चार

समाजको विकास र दर्शन

Development of Society and Its Philosophy

अति छोटो उत्तर आउने पश्नः

१. सामाजिक विविधता भनेको के हो? नैरनुहोस्।
 ⇒ समाजभित्रको अनेकतालाई सामाजिक विविधता भनिन्छ।

छोटो उत्तर आउने पश्नः

१. वर्तमान विश्वको सामाजिक विशेषताले मानव समाजमा पारेको सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावहरू उल्लेख गर्नुहोस्।
 ⇒ वर्तमान विश्वको सामाजिक विशेषताले मानव समाजमा पारेको सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावहरू तल उल्लेख गरिएका छन्।

सकारात्मक प्रभावः

- (क) विज्ञान र प्रविधिको विकासले गर्दा मानवीय जीवनशैली सहज भएको छ। यातायात, सञ्चार, विद्युत्, स्वास्थ्य, शिक्षा आदि क्षेत्रको सुविधाहरूलाई यसको उदाहरण मान्न सकिन्छ।
- (ख) विश्वव्यापीकरणको प्रभावले गर्दा विश्व समुदायबिचको दुरी कम भएको छ। यसले आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक तथा सांस्कृतिक सम्बन्धको साइलो बलियो बनेको छ।
- (ग) सूचना र सञ्चारको बढ्दो प्रयोगले गर्दा मानिसको जीवनशैली झम्क सहज भएको छ। इन्टरनेटको माध्यमबाट विश्वभरको जानकारी प्राप्त भएको छ।

लंकाशत्मक पञ्चाव

(क) विकसित राष्ट्रक आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रमा धेरै अगाडि बढेका छन् भने अल्पविकसित देशको हालत निकै दयनीय देखिन्छ।

(ख) विश्वमा बढिरहेको हाना, हानो विषालु ग्याँस र कोलाहलको कारणले गर्दा पृथ्वीको वातावरण दूषित बनेको छ।

(ग) वर्तमान विश्वमा शान्ति सुरक्षाका जतियुक्त कुरा गरिए पनि देश र देशबिचको मतभेद, आणविक हतियारको परीक्षण, राजनीतिक हस्तक्षेप आदि समस्याले घोटन सकेका छन्।

आति धोरौ उत्तर आउने पश्तः

१. सामाजिक सम्बन्धको अर्थ लेखनुहोस्।

⇒ सामाजिक सम्बन्ध भनेको दुई वा त्योभन्दा बढी व्यक्ति तथा समूहबिचको सम्पर्क हो।

२. सामाजिक अन्तर्निर्भरताको परिभाषा लेखनुहोस्।

⇒ सामाजिक अन्तर्निर्भरता भनेको एक आपसमा हुने सहयोगी गतिविधि हो।

धोरौ उत्तर आउने पश्तः

१. सामाजिक सम्बन्धको परिभाषा लेखी यसको महत्त्व तथा विशेषताको सूची उल्लेख गर्नुहोस्।

⇒ सामाजिक सम्बन्ध भनेको दुई वा त्योभन्दा बढी व्यक्ति तथा समूहबिचको सम्पर्क हो।

सामाजिक सम्बन्धको महत्त्व तथा विशेषताहरू तल उल्लेखित छन्।

- (क) सामाजिक सम्बन्ध अनेको दुई वा त्योभन्दा बढी व्यक्ति तथा समूहबिचको सम्पर्क अण्कारन यसले मानवीय आवश्यकता परिपूर्ति अण्कारन दत्त।
- (ख) सामाजिक सम्बन्ध मानवीय सङ्गभाव बलियो बनाउने महत्त्वपूर्ण माध्यम हो।
- (ग) यसले सामाजिक विकासमा सहयोग पुर्याउँदछ।
- (घ) सामाजिक सम्बन्धको विकासले सामाजिक एकता कायम गर्न सजिलो हुन्छ।
- (ङ) यसले सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, शैक्षिक, सांस्कृतिक पक्षको स्थितिनाई बलियो बनाउँदछ।

२. दर्शन अनेको के हो? यसका विशेषता तथा महत्त्व लेख्नुहोस्।

⇒ जीवन र जगतलाई बुझने जुन दृष्टिकोण दत्तयसलाई दर्शन अन्तर्भन्ने। दर्शनले प्रकृति, ईश्वर र ज्ञान विज्ञानको बारेमा चिन्तन गर्दछ। दर्शनका विशेषता तथा महत्त्व तल उल्लेखित छन्।

(क) दर्शन अण्कारनोचनात्मक चिन्तन हो। यसले सही र गलत विषयवस्तुको विरलेषण गर्दछ।

(ख) दर्शन तार्किक आधारको विरलेषण हो। यसले कुनै पनि विषयवस्तुनाई कुनै आधारमा सही अथवा गलत न्ने अनेर प्रमाणित गर्ने काम गर्दछ।

(ग) दर्शन वैज्ञानिक र प्रयोगात्मक आधार हो। यसले आफ्ना सिद्धान्तको अध्ययनलाई प्रयोगात्मक ढङ्गले विश्लेषण गरेको हुन्छ।

(घ) दर्शन सत्यतामा आधारित हुन्छ। यसले वास्तविक विषयवस्तुलाई मात्र निष्कर्षको रूपमा प्रस्तुत गरेको हुन्छ।

(ङ) दर्शन ज्ञानको आधार हो। यो बौद्धिक विचारक मन्थनबाट निष्क्रियको अभूतजस्तै मूल्यवान् हुन्छ।

अति छोटो उत्तर आउने प्रश्न:

१. दर्शन भनेको के हो? लेखनु होस्।
⇒ जीवन र ज्ञानलाई बुझ्ने जुन दृष्टिकोण छ, त्यसलाई दर्शन भनिन्छ।

२. जीवन दर्शनको अर्थ लेखनु होस्।
⇒ मानव जीवनको अध्ययन गर्ने बौद्धिक विचारका जीवन दर्शन भनिन्छ।

छोटो उत्तर आउने प्रश्न:

१. आदर्शवादी र श्रौतिकवादी दर्शनबिचको भिन्नतालाई प्रस्तुत गर्नु होस्।

⇒ आदर्शवादी र श्रौतिकवादी दर्शनबिचको भिन्नता तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

(क) आदर्शवादी दर्शन चेतना (ईश्वर) लाई प्राथमिकता दिने ज्ञान आदर्शवादी दर्शन हो।	भौतिकवादी दर्शन पदार्थ (प्रकृति) लाई प्राथमिकता दिने ज्ञान भौतिकवादी दर्शन हो।
(ख) आध्यात्मवादी दर्शनले पृथ्वी र प्राणीको उत्पत्ति ईश्वरले गरेका हुन् भन्ने कुराको व्याख्या गर्दछ।	भौतिकवादी दर्शनले पृथ्वीको उत्पत्तिको सम्बन्धमा वैज्ञानिक दृष्टिकोणको बिना नै व्याख्या गर्दछ।
(ग) ईश्वरको शक्ति सर्वव्यापी छ। उनको इच्छाले यो संसार सञ्चालन भएको छ।	ईश्वर मानिसले गरेको कल्पना मात्र हो। संसारमा ईश्वरको कुनै अस्तित्व छैन।
(घ) वातावरण र मानिसको सम्बन्धमा ईश्वरीय तात्त्विक रहेको हुन्छ।	वातावरण र मानिसको सम्बन्धमा प्राकृतिक तात्त्विक रहेको हुन्छ।
(ङ) ज्ञान, सिर्जना र प्रतिष्ठाको मुख्य स्रोत ईश्वर हुन्।	ज्ञान, सिर्जना र प्रतिष्ठाको मुख्य स्रोत व्यवहार, अनुभव र अध्ययन हो।

2. समता र समानताबिचको भिन्नता लेख्नु होस्।
⇒ समता र समानताबिचको भिन्नता तल उल्लेखित
गरिएको छ।

	समता (Equity)	समानता (Equality)
(क)	समाजमा पदि परेका नागरिकलाई थप अवसर र अधिकार प्रदान गर्ने नीतिलाई समता मानिन्छ।	राज्यका सबै जनतालाई एकै किसिमको अवसर र अधिकार प्रदान गर्ने नीतिलाई समानता मानिन्छ।
(ख)	यसमा समावेशी र समानुपातिक सिद्धान्त लागू गरिएको हुन्छ।	यसमा सबैलाई समान अधिकारको सिद्धान्त लागू गरिएको हुन्छ।
(ग)	यो नीतिमा महिला, अपाङ्गता भएका, दुर्गम क्षेत्र, लोपोन्मुख जाति, जनजाति, आदिवासी आदि समूहलाई विशेष सुविधा प्रदान गरिन्छ।	यसमा सबै महिला, पुरुष, क्षेत्र, जाति, जनजाति, आदिवासीलाई एउटै नजरले हेरिन्छ।
(घ)	आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक क्षेत्रमा सबै जनताको पहुँच नपुगेका कम विकसित राष्ट्रमा यस्तो नीति लागू गरिन्छ।	आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक क्षेत्रमा सबै जनताको पहुँच पुगेका विकसित राष्ट्रमा यस्तो नीति लागू गरिन्छ।
(ङ)	यो देशका सबै नागरिकलाई समान बनाउने प्रयास हो।	यो देशका सबै नागरिकको हिसावत नगभग समान छडसकेको अवस्था हो।

अति दौरी उत्तर आउने प्रश्न:

१. सामाजिक रूपान्तरणको परिभाषा लेख्नुहोस्।
 ⇒ सामाजिक चालचलन, प्रथा, परम्परा, व्यवहार, आर्थिक, भौतिक अवस्थामा आउने सकारात्मक परिवर्तनलाई सामाजिक रूपान्तरण भनिन्छ।
२. सामाजिक रूपान्तरणको सकारात्मक र नकारात्मक पक्ष लेख्नुहोस्।
 ⇒ सामाजिक रूपान्तरणको सकारात्मक पक्ष - औद्योगिक उत्पादन र शोतायातका साधनले जनजीवनलाई सहज बनाएको छ। सामाजिक रूपान्तरणको नकारात्मक पक्ष - प्रदूषणका कारण विश्वव्यापी उष्णता देखा परेको छ।

दौरी उत्तर आउने प्रश्न:

१. ब्याङ्कसभाले सामाजिक विविधतामा पार्ने प्रभावहरू उल्लेख गर्नुहोस्।
 ⇒ आफू बसोबास गर्दै आएको क्षेत्रलाई छोडेर अन्य ठाउँमा गर्ने कार्यलाई ब्याङ्कसभाले गर्नुका कारण सामाजिक विविधतामा पार्ने प्रभावहरू तल उल्लेख गरिएको छ।
- (क) ब्याङ्कसभाले कम विकसित देशमा जनशक्ति पलायन हुँदो छन। जसले गर्दा गरिब मुलुकमा शिपयुक्त कामदारको कमी भएको छ।
- (ख) ब्याङ्कसभाले कारणले आषाजत विविधता बढेका देखिन्छ। मानिसहरू ब्याङ्क सभाले जुन देशमा पुग्दन्, उनीहरू त्यहीको भाषा सिक्न बाध्य हुन्छन्।
- (ग) ब्याङ्कसभाले जहाँ शैक्षिक विविधतामा असर परेको देखिन्छ। जन्मपितृ मनाउने तरिका, चाडपर्व मनाउने तरिका

आदि क्षेत्रमा परिवर्तन देख्न पाइन्छ।

(घ) बेसाइँसराइको कारणले मानव समाजको जीवनशैलीमा परिवर्तन आएको छ।

(ङ) बेसाइँसराइको कारणले परिवारको नाता कमजोर बनेको पाइन्छ। श्रीमान-श्रीमती छुट्टिने, कैराकेटी, मनोविज्ञानमा असर पर्ने आदि घटनालाई यसको उदाहरण मान्न सकिन्छ।

GURUBAN